

BŪTIDKŲJŲ APMĀSTYMŲ METMENYS BRONIAUS KRIVICKO PROZOJE

Aurelija Mykolaitytė

Vytauto Didžiojo universitetas, S. Daukanto g. 52, LT-44244 Kaunas, Lietuva

ÁVADAS

Broniaus Krivicko (1919–1952) kūryba atrasta visai neseniai: sovietmečiu apie ōá savitą lietuvių rašytoją, pokario rezistencijos dalyvą, nebuvo jokios galimybės viešai kalbėti. Jis buvo priverstinai užmirštas kaip ir kiti tos kartos rašytojai – Kazys Brazdūnas, Mamertas Indriliūnas, Julius Kaupas, Henrikas Nagys, Alfonsas Nyka-Niliūnas, kurių vardai neminėti nei mokykliniuose literatūros vadovėliuose, nei akademi-niuose veikaluose. Vakaruose atsidadė rašytojai, nors ir nepripažinti gimtojoje þemėje, turėjo bent galimybę skelbti savo kūrybą ir būti iðgirsti. Kitokia lemtis iðtiko B. Krivicko, poeto, prozininko, dramaturgo, kūrybiná palikimà – jam gyvam esant spaudoje pasirodė tik keletas prozos kūrinių ir viena pjesė. Visa kita – rankrašėiai, kurie ėjo ið rankų á rankas, buvo kasami á þemá, deginami¹. Liko tik užuominos apie dramà „Puðis ant kalno“, trumpa romano „Laikų griūtý“ iðtrauka... O kas suskai-ėiuos, kiek rankrašėių visiðkai praþuvo per visus pokario neramumus? Tik Nepri-klausomybės metais, prabėgus keletui deðimtmečių nuo rašytojo þuties, bandyta, kas ámanoma, surinkioti, – taip 1999 m. pasirodė Virginijaus Gasiliūno parengti „Bro-niaus Krivicko raðtai“, á kuriuos buvo sudėta meninė kūryba ir straipsniai, recenzi-jos, kritika.

Poetinis B. Krivicko palikimas jau yra sulaukęs tyrinėtojų dėmesio – tai Ritos Tūtlytės, Vinco Natkeviėiaus, Giedriaus Viliūno darbai. Apie vokieťmečiu pasiro-dþiusià jauno rašytojo prozà kol kas dar labai maþai tepasakyta – užuominų galima rasti bene tik Vytauto Kubiliaus knygoje „Neparklupdyta mūza“. Ðiame straipsnyje bandysiu iðsamiau patyrinėti B. Krivicko prozos kūrinius, paraðytus 1938–1944 me-tais. Tyrimo tikslas – ávardyti meninio pasaulėvaizdþio bruoþus, nurodyti pagrindi-nes temas, motyvus, iðėjiná turiná, atsekti sásajas su egzistencializmo filosofija.

KARO AUGINTINIŲ KARTA

„Nūnai gyvenamà laikà valdo netikrybės arba þlugimo *ethos*. Mus šiandien þavi nebe paþangos, o þlugimo mintis. Mes linkstame á katastrofiná daiktų ir istorijos supрати-

¹ V. Gasiliūnas, Paaiðkinimai, Bronius Krivickas, *Broniaus Krivicko raðtai*, Vilnius, 1999, p. 564.

mà², – taip savo gyvenamąją laiką yra apibūdinęs Juozas Girnius 1940 m. paskelbtame straipsnyje „Įmogiðkosios kanëios prasmë“. Tokia laiko jausena buvo artima þemininkø kartos poetams Broniui Krivickui, Vytautui Maëerniui, Alfonsui Nykai-Niliûnui ir kitiems, kuriø kûrybinis talentas brendo ir skleidësi laikø griûty, Antrojo pasaulinio karo metais. Ðis þlugimo laikas neiðvengiamai provokavo jaunuosius menininkus atsiverti įmogaus egzistencijos prasmës apmąstymams, vertë ieðkoti atsakymø á bûtiðkuosius gyvenimo ir mirties klausimus.

Ne vienas ðios kartos raðytojø rado atramà egzistencializmo filosofijoje. Gili-nimasis á Martino Heideggerio, Karlo Jasperso, Juozo Girniaus mintá jiems buvo ne intelektualinës mados reikalas, o kaip dvasios kelrodis siekiant išlikti garbin-giems šiame sumaišties laike. „Ne pasisekimas, bet paëiam sau iðtikimybë, net ir savo sudupimui ribinëse situacijoje. Ne uþmerkimas akiø prieð visko sudupimà ribinëse situacijoje, bet ðalta joms atvirybë“³, – raðë J. Girnius, egzistencializmo filosofijos nuostatas dëstæs prieðkario ir karo periodikos straipsniuose „Ávadas á Heideggerio egzistencinës filosofijos pagrindø svarstymà“ (1936), „Egzistenciali-në filosofija ir ateities filosofavimo rûpesëiai“ (1939), „Įmogiðkoji kanëios pras-më“ (1940), „Poezija ir filosofija“ (1942). Pasak lietuviø filosofo, nors „egzisten-cialinë filosofija nepateikia mus patenkinanëio bûties atsakymo, tai didelis jos nuopelnas kurti tà nuotaikà, kurioje gali bûti prasmingai ieðkoma metafizinio rûpesëio iðsprendimo“⁴.

Ðia bûtiðkøjø apmąstymø nuotaika gyveno þemininkø karta. „Mokëkime gyventi nors dûptanëiose formose“⁵, – toks galëtø bûti visos karo augintinio kartos credo, iðsakytas Vytauto Maëernio 1942 m. viename laiðke. Panaðus ir B. Krivicko santykis su gyvenamuoju laiku. Studijoje „Jono Aleksandriðkio-Aisëio idëjø pasaulis“ jis ra-ðë: „Įmogus supranta skirtumà, kuris yra tarp jo susikurtojo idealo ir tikrumos. Norëdamas susiderinti su aplinkuma, jis turi arba atsisakyti savo idealo, arba aplin-kumà performuoti taip, kad ji atitiktø jo idealà. Atsisakyti savo idealo įmogui reikð-tø atsisakyti savo giliøjø ásitikinimø ir troðkimø, kurie sudaro jo asmenybės vertæ. Tai reikðtø niveliuotis su aplinka ir paþeminti save“⁶. Taigi ne susitaikymas su likimu, ne prisitaikymas prie tikrovës, o iðtikimybë idealui, pastangos iðlaikyti įmogiðkàjà orumà. Pasak V. Kubiliaus, taip ði karta suprato ir literatûros angaþavimàsi: „ne kaip tarnystæ ðiam istorijos momentui, o kaip atvirumà bûëiai ir iðtikimybæ tragið-kam įmogaus likimui“⁷.

KÛRYBOS PRASMËS KLAUSIMAS

„Jis poetas. Ir todël jis turëjo raðyti. Nesvarbu, kaip jo poezija bebûtø priimama. Tegu ji ir nuskambëtø be jokio atgarsio ir aido senø amþio prancûzø poeto Villono motyvu „bet kurgi pernykôtis sniegas!“ Tegu jo þodis, ir niekieno nelaukiamas, keliautø „ið niekur á niekur nevilties kraðtan“. Vis dëlto jis negalëjo atsisakyti kûrybos, nes poezi-

² J. Girnius, *Raðtai*, Vilnius, 1991, t. 1, p. 236.

³ Ibid., p. 221.

⁴ Ibid., p. 222.

⁵ V. Maëernis, *Po ûkanotu neþinios dangum*, Vilnius, 1990, p. 406.

⁶ *Broniaus Krivicko raðtai*, p. 199.

⁷ V. Kubilius, *Neparklupdyta mùza*, Vilnius, 2001, p. 221.

jos jis buvo ėmąsis ne iš lengvabûdiškumo ir ne dėl savo naudos“⁸, – taip rašė B. Krivickas apie J. Aleksandriškio-Aisėio kūrybą, šiais žodžiais netiesiogiai liudydamas ir apie save. Ankstyvoji proza tesulaukė tik bičiulio M. Indriliūno trumpuolio įvertinimo, Panevėžio miesto teatro režisierius Juozas Miltinis grąžino dramą. Ir vis dėlto nemetė rašęs, net ir nepripažintas, nepaskatintas, – sunkiausiomis gyvenimo sąlygomis siekė išprasmingti save kaip kuriantą žmogų. „Esu visiškai patenkintas, kad man nesiseka. Gal tai išmokys mane atidėliau dirbti ir savo idėjas išlėto ir kantriai brandinti“⁹, – tokia prisipažinimą aptinkame rašytojo laiške Eugenijui Matuzevičiui.

Vienas įtakingiausių egzistencijos filosofų M. Heideggeris teigė, jog prieigos prie būties atsiveria per kalbą: „Kalba yra būties namai, kuriuose gyvendamas žmogus eksistuoja ir puoselėdamas būties tiesą jai priklauso“¹⁰. Taigi žodžio kūryba gali būti suvokta kaip galimybė puoselėti būties tiesą, apimti pačią žmogiškojo gyvenimo visumą. „Abi – ir filosofija, ir poezija – eina į vieną: ne į atskiras būtybių pasaulio sritis (kaip atskirieji mokslai), o į pačią būties visumą – atskirųjų būtybių pasaulio prasmę“¹¹, – rašė J. Girnius straipsnyje „Poezija ir filosofija“. Ten link buvo nukreipta ir B. Krivicko estetiškai mintis. „[...] poetas, klajodamas tamsoje, turbūt toje savo nekenčiamoj kasdienybėj yra priverstas galvoti ir svarstyti, kam yra šis pasaulis, kodėl jis toks, kokia jo prasmė, koks pasaulio ir žmogaus likimas“, – teigė studijoje „Jono Aleksandriškio-Aisėio idėjų pasaulis“¹².

Toks atvirumas būčiai skleidžiasi ir B. Krivicko prozoje. „Giesmėse pašmūi, gropiui, laisvei ir nakčiai“ (1942) poetizuojamas autentiškas kuriančio žmogaus pasaulis, jo pastangos drąsiai, nepaisant savo ribotų galimybių, priimti būties tiesą: „Ir myliu pildžiantįjį, kurs, grodamas savo likimo dainą, išdidžiu nerūpestingumu siūbuoja jo taktan ir pildžia savo viltimis ir mintimis, ir savo žodžiais ir papadais. Bet visų labiausiai aš myliu tą pildžiantįjį, kurs drąsiomis akimis išmatuoja bedugnę ir laisva žirdimi šoka ant jos kranto, o atžyris uolos tyko bedugnės prieblandose kaip plėdrūs dantys milžino slibino nasruose ir ilgisi šokančiojo kūno, ir ilgisi šokančiojo kūno...“¹³.

Kiekvienas ciklo kūrinys atėigia, jog kuriantysis intensyviausiai išgyvena būtį priimdamas ją kaip mirties tikrybės iššūkį. Grožis jis suvokia gimstantį per kančią ir mintą: „Jis eina per žiemos apsnigtą girią. Randa paukštą nužautą. Ir sniege tris kraujo lašus. Jis sustoja, nes ant nužauto paukščio krūtinės kaip tūkstantis mažas vaivorykštės pildžia saulės visomis spalvomis, nes trys kraujo lašai yra kaip trys maži ir raudoni priedeliai baltame sniege“¹⁴. Laisvę jis priima kaip nesibaigiančią kovą, kaip atsipadėjimą, netekties patirtį: „Tie paukščiai, kurie nardo padangėse, jie nėra laisvi, nes ateina ruduo, ir jie turi skristi į pietus, o atėjus pavasariui, turi traukti atgal į žiurę. Tik tas paukštis buvo laisvas, kurs, turėdamas sveikus sparnus, nepaklausė savo kraujo balso: atsiskyrė nuo būrio, lekiančio pietų link, ir, nutūpęs medžio šakon, įvilgsniu palydėjo išlekiančius“¹⁵. Savo pažiūrą jis supranta kaip įji-

⁸ Broniaus Krivicko raštai, p. 210.

⁹ Ibid., p. 552.

¹⁰ M. Heideggeris, Apie humanizmą, *Gėrio kontūrai*, Vilnius, 1989, p. 238.

¹¹ J. Girnius, Poezija ir filosofija, *Į laisvę*, 1942, Nr. 279, p. 3.

¹² Broniaus Krivicko raštai, p. 212.

¹³ Ibid., p. 60.

¹⁴ Ibid., p. 61.

¹⁵ Ibid., p. 62.

mà á neþinià, á mirtà: „Naktis tamsi, gûdi naktis, naktis be vienos þvaigždės! Gal niekados nebebus dienos? Gal tai þemė pasviro iš savo orbitos ir ėmė kristi?.. Gal ji jau pralėkė þvaigždžių sritis ir dabar krinta ir krinta didþiosios tuðtumos ir tamsumos sferomis ir kris amþinai...“¹⁶. Šiuose poetiniuose pasisakymuose nesunkiai galima atpaþinti egzistencializmo filosofijos bruoþus: ribų akivaizdoje atsiveriama dinamiðkam būties iðgyvenimui, būties supratimui, – taip þaidþianėiojo, t. y. kurianėiojo, būtis tampa tiesos liudijimu.

Visiðkai panaðiai kūrybos prasmės klausimà bando išspręsti ir V. Maėernis eilėraðtyje „Vėlų rudenà, kaip ádienojus saulė“ (1943). Poeto paðaukimas – áþvelgti būties paslaptá („poetas, ciklo paslaptá išskaitæs“), kuri tarsi geriausiai matyti mirðtanėioje rudens gamtoje – gyvenimo ir mirties átampoje. Kūrybos misija suvokiama kaip þvilgsnis á būties gelmæ neapsiribojant vien statiðku jos paveikslu: „Ákvėpimo apsvaigintà já išmokė / Po sustingusiu ir statiðku paveikslu / Áþiūrėti ritmà, kuriantà ir veikslų“¹⁷. Tokà pat meninės kūrybos uþdavinà buvo suformulavæs J. Girnius straipsnyje „Poezija ir filosofija“: „per faktų pavirðių þvelgti á jų ontologinės esmės bei þmogiðkosios prasmės gelmes“¹⁸.

ÞMOGAUS BŪTIES PASLAPTIS

Miniatiūroje „Mes esame kalnai“ (1943) B. Krivickas raðė: „Mes esame kalnai. Dienà ties mūsų virðūnėmis kaip ugninė aureolė spindi saulė, kurios niekada netemdo debesys. Naktà þeri didelės þvaigždės kaip sunkūs brangakmeniai mūsų karūnose“¹⁹.

Karo metais, kai þmogiðkumui lyg ir nelieka vietos, raðytojas apdainuoja þmogaus didybæ. Panaðūs ir V. Maėernio kūrybiniai uþmojai: eilėraðėiuose „Karalius“ (1942), „Að paþinau karalių tavyje“ (1942), „Að esu karalius“ (1943) poetas pasitelkia karaliaus ávaizdà, kad prabiltų apie neprilygstamà þmogaus vertæ. Abiejų raðytojų kūryba skleidþiasi egzistencializmo filosofijos traukos lauke: þmogus suvokiamas kaip išsiskiriantis iš visos gamtinės tikrovės, niekam neprilygstantis savo savitumu. Taip tarsi prieðintasi karo nuþmoginimui, smurtui.

Tokià laikysenà galima būtų suvokti kaip dvasinæ rezistencijà. Karo prievartai jaunieji menininkai prieðprieðino savo kūrybà. Tais paėiais, 1943 metais, kai Vilniuje B. Krivickas skaitė miniatiūrà „Mes esame kalnai“, pasirodė pagrindinė prozos antologija „Kas girdėti kalnuose“; ėia ávadiniame þodyje „Mes – kalniečiai“ Stasys Tamulaitis raðė: „Mes trokðtame išliekanėių vertybių, todėl þvelgiame á kalnus“²⁰. Ðtai tokiame kontekste veriasi B. Krivicko ir V. Maėernio þmogaus koncepcija.

B. Krivicko prozoje galima justi rūpestà dėl þmogaus, kuris neretai yra paskendæs banalioje kasdienybėje ir yra kurėias ðaukimui „á save patà“. Novelių „Salkūnas“ (1939), „Að turiu garantuot savo ateità“ (1939), „Nubudimas“ (1940) veikėjai yra visiðka prieðingybė laisvoms asmenybėms, apdainuotoms miniatiūroje „Mes esame kalnai“. Juos galima būtų pavadinti tais, kurie, M. Heideggerio terminais kalbant,

¹⁶ Ibid., p. 63.

¹⁷ V. Maėernis, op. cit., p. 62.

¹⁸ J. Girnius, Poezija ir filosofija, ibid., p. 3.

¹⁹ Broniaus Krivicko raðtai, p. 65.

²⁰ S. Tamulaitis, Mes – kalniečiai, *Katakombos*, 1990, Nr. 10, p. 5.

yra atsidūrę neautentiškumo moduse. Rašytojas nekuria kuo nors išsiskiriančių veikėjų paveikslų: supinome tikrai, jog Salkūnas yra kapkokios įstaigos skyriaus viršininkas, Balsys – firmos agentas, Kinskis – valdininkas. Visi jie yra niekuo neišsiskiriantys iš kitų nuobodžiautojai: neatsitiktinai aplinka, kurioje prasideda novelių veiksmai, yra baras ar vaidėm ir gėrimais nukrautas stalas. Visi jie – tarsi apsvaigę nuo kasdienio gyvenimo monotonijos ir jau nebeįstengiantys susivokti. B. Krivickui rūpi atskleisti tokio gyvenimo netikrumą: novelės „Salkūnas“ herojus, ištirdamas apie savo geriausio draugo mirtį, priverstas bent trumpam vidujai pabusti; novelėje „Nubudimas“ pagrindinį veikėją Kinskį susimąstyti priverčia susitikimas su filosofijos studentu; novelėje „Aš turiu garantuoti savo ateitį“ Balsio ateities sumanymų bergždumą parodo netikėta jo mirtis (užsimuodė važiudamas girtas motociklu). „Bet ir šitų žmonių dvasia dar nėra mirusi. Ją dar galima papadinti. Reikia tik, kad ji, anot Aleksandriškio, „atiktrūktų nuo tikrumo“. Tame atiktrūkime ji paplūstų aukštesnės gyvenimo akimirkas“²¹, – rašė studijoje „Jono Aleksandriškio-Aisėjo idėjų pasaulis“. Die padėliai liudija rašytojo tikėjimą žmogaus galimybe jei ne prisikelti, tai bent pamėginti suvokti savo būtą.

B. Krivicko anaipol negalėtume pavadinti utopijų kūrėju: savo egzistencijai pabūdęs žmogus visose šiose novelėse ištiekia tik kaip idealas, o ne kaip tikrovė. Salkūnui dvasinis sukrėtimas greitai virsta paprasčiausiu susirūpinimu savo sveikata: „Su apmaudu pagalvoju, kad tokią bjaurią dieną teks eiti į kapus, šalį... Reumatizmas, pinoma, paaštės...“²². Išsipagiriojęs Kinskis kitą dieną studentą, atėjusį pasikalbėti, išvadina valkata ir bepročiu, Balsiaus draugas Jasius paliekamas su buvusiojo pinigais ir fraze: „Juk čia yra viskas, ką aš per savo gyvenimą uždirbau“²³. Taigi žmogaus atsigręžimo į tikrąją būtą galimybė taip ir lieka tik galimybė. Tokios novelių pabaigos liudija, jog rašytojas savo kūrinius konstravo ne kaip egzistencializmo filosofijos įvairių iliustracijų – jis vaizdavo konkretų žmonių pasaulį, kartu siekdamas atskleisti jo vidinę prasmę. Galima būtų teigti, jog filosofija B. Krivickui tesuteikė „refleksinės jėgos tikrovei giliau įsivelgti“²⁴.

Ne kartą B. Krivickas, panašiai kaip ir V. Maėernis, tik užmena mąslą apie žmogų, neduodamas jokio atsakymo. „Kodėl kas nors yra, kodėl aš pats esu / Didžiausia paslaptis visatos slėpinys?“²⁵ – klausia poetas eilėraštyje „Vidunaktį dažnai“ (1943), taip pat ir novelėje „Paslaptis“ (1939). Kūrinio siužetas labai paprastas: vienas draugas užsimena apie paslaptį, kurią papada kitą dieną pasakyti, tačiau netikėtai miršta ir ta paslaptis visam laikui lieka neatskleista. Kokios būtų paslapties, pasakotojas taip ir lieka nepasakęs. Vienintelė užuomina tekste – paslaptis liečia du žmones. Ar taip rašytojas bando įteigti, jog žmogus vienas kitam tėra paslaptis, jog jo dvasios neįmanoma apibrėžti jokiais kategorijomis? Panašias mąsles užmena ir tie kūriniai, kurių veikėjai yra paliesti psichikos ligos. Novelėse „Nakties svečias“ (1940), „Manęs laukia už durų“ (1944) ligonių klaidėsiai liudija pasaulio siaubą ir išsigimimą, žmonių susvetimėjimą. Rašytojas nepateikia tiesioginio atsakymo, kodėl suserga žmogaus dvasia, – daugiausia dėmesio skiriama santykiui su tuo kitoku žmogumi.

²¹ Broniaus Krivicko raštai, p. 203.

²² Ibid., p. 29.

²³ Ibid., p. 36.

²⁴ J. Girnius, Poezija ir filosofija, ibid., p. 3.

²⁵ V. Maėernis, op. cit., p. 55.

mi, kuris tiek viename, tiek kitame pasakojime lieka atstumtas, atsiduria „už durų“. Rađytojas tarsi tematizuoja masę ir individo santyką. „Masė siekia visus „aš“ prives-ti prie vieno „mes“ vardiklio“²⁶, – teigė J. Girnius. Vaizduodamas dviejų labai skir-tingų žmonių susidūrimą B. Krivickas vėlgi netiesiogiai leidžia suprasti, jog nėra kriterijų, kuriais vadovaujantis būtų galima teigti, kas yra tikroji tiesa apie žmogų.

KELIONĖS IZOTOPIJA

V. Maėernio žmogaus dalia – amžinas ieškojimų kelias: „Neniekinu aš žemės nei dangaus: / Bet, kol gyvens žionai žmogus, / Jis nesupras lemties ir kaip naktis niūrus,/Ir linksmas kaip diena nepinomu keliu keliaus“²⁷, – sakoma eilėraštyje „Kvaila istorija“ (1943). Kelionės motyvas ne mažiau svarbus ir B. Krivickui – ne vienoje savo novelėje rađytojas sukuria kelionės situaciją. Keliautojais galima būtų pavadinti novelių „Žmogaus žirdis“ (1938), „Vienos vasaros nuotykis“ (1942), „Kalifornija“ (1943) pagrindinius veikėjus, kurie yra arba iđėję iđ namų, arba ketinantys iđeiti ir tą savo pasiryžimą galiausiai ávykdantys.

Kà atranda B. Krivicko keliaujantis žmogus? Novelėje „Žmogaus žirdis“ pasako-tojas, kuris kartu yra ir veikiantysis asmuo, atranda savo kelionėje žmones, stebi jų santykius, mato susvetimėjimą ir artumą – tai tarsi dvasios kelionė siekiant kuo geriau pažinti savo žmogiškąją esmę, paėios būties prasmę. Svarbus žiame kūrinysje dainos motyvas – du susiliejęs ir vienas kitą papildantys balsai, bosas ir tenoras, sukuria tokią harmoniją, kurios „burtai privilejoja dangaus žvaigždės“²⁸. Kas tai – dviejų žmonių biėiulystės grožis? Kelionės prasmė galbūt ir yra žios dvasinio grožio patirtys, nužvieėianėios būtį, dovanojanėios aukštąsias akimirkas: „Krūtina slėgė baises sunkumas, kapkoks neiđreiđkiamas jausmas. Nebuvo tai nei ilgesys, nei liūdesys, nei gaudumas, taip nepakeliama, jog aš galvojau, kad žitokią naktį gali verkti ir suau-gės vyras...“²⁹. Novelės „Vienos vasaros nuotykis“ keliautojas taip pat yra žmonių ir aplinkos stebėtojas. Jis stebi mergaites ir bando áminti, koks gėlių vardas joms tiktų, jis stebi dangų ir jo žvaigždynamis atranda savo vardus: „Taip vieną žvaigždę jis pavadino Milžino Svaidykle, kitą – Aukso Sagtim, treėią – Lanku, ketvirtą – Vėduokle, penktą – Medžiotojo Ragu...“³⁰. Taigi savo dvasios kelionėje jis yra kū-rėjas, atvirai žvelgiantis á žmones ir pasaulį. Kaip ir novelėje „Žmogaus žirdis“, taip ir žioje rađytojas piežia dvasiškai turtingą gyvenimą, – tik žákart dėmesio centre yra ne biėiulystės, o meilės iđgyvenimas: „Kai jų liemens pasviro viens á kitą, tuo paėiu metu jis juto, kad jų sielos ir žvelniai besižypsą siluetai pasilenkė ir žiūrėjo viena kitai á veidą lyg stengdamosios atpažinti, ar jau iđ tikrųjų surasta tai, ko buvo ilgai ieškota. Ir savo atpažinime jos prisiglaudė viena prie kitos ir paskendo užsimirđiman ir visiđkon ramybėn“³¹. Rađytojas neabsoliutina meilės jausmo: tolesnis novelės vyks-mas leidžia suvokti, jog tikrasis žmogaus pađaukimas – kelionė, kad vyro ir moters susitikimas tėra tik trumpa būties akimirka: „...Jo mintis pakilo á erdvę ir iđvydo ten

²⁶ J. Girnius, *Raštai*, p. 230.

²⁷ V. Maėernis, op. cit., p. 214.

²⁸ *Broniaus Krivicko raštai*, p. 22.

²⁹ *Ibid.*, p. 22.

³⁰ *Ibid.*, p. 51.

³¹ *Ibid.*, p. 52.

savo orbitomis beplaukiančias dvi vienišas įvaigbdes. Dėl jos artėja viena į kitą tūkstančiai metų ir pagaliau ateina į tą tašką, kur jos keliai arčiausiai susisieks. Kai jos ugniniai veidai savo liepsnomis paliečia vienas kitą, jos iš džiaugsmo sudreba savo orbitomis. Bet jos keliai eina apvalia linija, ir jos neatdaukiama ima tolti viena nuo kitos... Tik savo ilgesyje jos tiesia viena į kitą daugybę ugninių rankų juoda erdve. Beviltiškai tiesia: jos keliai neša jas tolyn. Ir nepino jos, ar dar kada susitiks savo begalinėje kelionėje³². Panašiai meilės traktuotą nesunkiai aptiktume ir V. Mažernio kūryboje, kurią maitino ta pati egzistencializmo filosofija. Daugelio eilėraščių lyrinis subjektas meilėje atranda tik nerūpestingą užsimiršimą, iš kurio pabundama tolesnei kelionei: ciklas „Dokėja ir asketas“ (1944), eilėraščiai „Kasdienybės pilkuma kasdien sunkėja“ (1943), „Atsiliepdamas geismo ritman...“ (1943), „Būk, gyvenime, man neteisingas“ (1944), „O mylimoji, mano slaptas ilgesys“ (1941). Abu rašytojai galbūt buvo paveikti J. Girniaus filosofinės minties, kuri išreiškė tokią pat meilės sampratą: „Kai betgi aš esu ir atsiduoodu mano vitaliniams polinkiams, tai net ir aukščiausiojo svaigulio minutėse negaliu nejausti nuobodulio, kuriuo dvasia mane skausmingai daukia grąpti iš manojo užsimiršimo į mane patį, į mano gilųjį „aš““³³.

Vis dėlto, skirtingai nei V. Mažernis, kuris, pasak V. Balsevičiūtės, egzistencinę problematiką sutelkė subjekto – vyro – asmenyje, moteriai tik retkarčiais leisdamas priartėti prie vyro pasaulio³⁴, B. Krivickas moterį laiko tokia pat iežkančiąja. Šis rašytojas nusistatymą atskleidžia novelė „Kalifornija“, kurioje ne vyras, o moteris yra ta nerimstanti, nuolat besilginti dvasia, nerandanti visišką nusiramino net ir meilėje (plg. V. Mažernio lyrikoje moteris tarsi randa savo būties apspraminimą mylėdama). Ji palieka savo namus, savo mylimąją Iramidą ir išvyksta į svajonių dalį Kaliforniją, apie kurią nuolat klausydavosi plokštelės. Kūrinys baigiamas grynai egzistencialistine ištarme: „[...] aš iežkosiu plokštelėje apie tas pasakiškas ir stebuklingas dalis, kuriose pasaulyje nėra. Jos niekada neapvilia, nes yra nepasiekiamos“³⁵.

Kelionės motyvu abu žemininkų kartos rašytojai vaizdžiai siekė apsprasinti spręstančios būties jauseną, nuolatina tikrąbės ir netikrąbės atampą. „Laisva žmogiškoji egzistencija patirtinėje tikrovėje gali reikštis tik vis žlungančiomis apraiškomis“³⁶, – 1939 m. rašė J. Girnius, aptardamas K. Jasperso egzistencijos filosofiją.

IBVADOS

B. Krivickas, kaip ir kiti jo vienmečiai, priklauso karo augintinių kartai, brendusiai „laikų griūty“, išgyvenusiai istorinę ir asmeninę katastrofą (nepriklausomybės netektis, artimųjų tremtis). Pats laikas jiems diktavo būtiškuosius klausimus, vertė kiekvieną asmeniškai apsprassti dūžtančio pasaulio akivaizdoje. Neatsitiktinai jiems buvo artima egzistencializmo filosofija, kuri, anot J. Girniaus, padėjo gyventi „tiesos nuotaikoje“ ir „iežkoti būties atsakymo“³⁷.

Karo nužmogėjimui ir beprasmybei ši karta pasipriešina savo kūryba, kurioje

³² Ibid., p. 58.

³³ J. Girnius, *Raštai*, p. 228.

³⁴ V. Balsevičiūtė, *Vytautas Mažernis ir jo karta*, 2001, p. 178.

³⁵ *Broniaus Krivicko raštai*, p. 72.

³⁶ J. Girnius, *Raštai*, p. 210.

³⁷ Ibid., p. 223.

bene ryškiausiai skleidžiasi egzistencinis susirūpinimas dėl žmogaus. 1938–1944-aisiais, priedkario ir karo metais, B. Krivicko prozoje galima išskaityti nebylų skatinimą pabusti iš dvasinio letargo laisvai kūrybiškai egzistencijai, aukštųjų akimirksnių rūpesiui. Rašytojo įvilgsnis upkliūva up tų gyvenimo momentų, kurie verčia žmogų suklusti: ne vienoje novelėje vaizduojamos ribinės situacijos, kurias bent trumpam padeda žmogui atsigręžti į savo tikrąją būtą. Išskirtinai svarbus jo kūryboje ir kelionės motyvas, atskleidžiantis egzistencijos filosofų suformuluotą grąžimo į savo gilųją „aš“ imperatyvą.

Tokioje dvasios rezistencijoje gyveno visa karo augintinių karta. B. Krivickas, nors ir nepriklausydamas pagrindinės antologijos „Kas girdėti kalnuose“ (1943) jaunųjų rašytojų deimtukui, savo dvasios esmė buvo jiems artimas. Prozos kūriniuose jis išreiškė tas pačias nuostatas kaip ir „kalniečiai“ – pasak G. Viliūno, „tekstas „Mes esame kalnai“ galėtų būti šios ideologijos manifestu“³⁸.

B. Krivicko prozoje galima aptikti tuos pačius prasminius akcentus kaip ir tuo pat metu rašytoje V. Mačernio poezijoje. Abiem Antrojo pasaulinio karo metais brandusiems rašytojams kūrybą maitinančia versme buvo būtiškieji gyvenimo prasmės klausimai, į kuriuos kiekvienas ieškojo savo atsakymo. Neretai jų ieškojimui sutampa – tai kyla iš to paties egzistencinio rūpesio, nukreipto į bedvasio laiko blažkomą žmogų.

Gauta 2004 12 23

Aurelija Mykolaitytė

OUTLINES OF BRONIUS KRIVICKAS' REFLECTIONS ON HUMAN EXISTENCE

Summary

Bronius Krivickas and his contemporaries could be called the war generation, which experienced the historical and personal catastrophe, i.e. the loss of Lithuania's independence and deportation of their relatives. The circumstances of World War II and the related uncertainty and destruction forced them to renew the reflection on human existence and to search answers to eternal existential questions. The existentialist philosophy of Martin Heidegger, Karl Jaspers and Juozas Girnius helped the younger generation in their search for truth.

Literature provided a space for inscribing human values and offered support for nourishing the creative potential. In the years between 1938 and 1944 Krivickas wrote about the creativity of a human being and about the culminant moments of existence. He was interested in the situations which are called "limit situations" by existentialists. In several short stories, the protagonist, due to unexpected events, is forced to analyse his own actions and to discuss the general problems of human destiny. The motif of the journey is also very important in his prose in that it invokes the philosophy of existentialism.

Searching for their place in the destabilised world, the younger generation conceived the function of literature not as a service to the historical moment, but as a concern about existence and the sensitivity to the tragic fate of man. They established the spiritual resistance which cherished plans of reviving the Lithuanians spirit. "We have to learn

³⁸ G. Viliūnas, *Mes esame kalnai, Keletas pastabų Broniaus Krivicko raštų proga, Metai*, 2000, Nr. 2, p. 92.

to survive even in the wrecked form”, wrote Vytautas Maėernis in a letter to Bronė Vildpiūnaitė. Krivickas’ prose expressed such spiritual resistance too.

Also, parallels can be traced between the prose of Krivickas and the poetry of Maėernis. Both writers, inspired by the philosophical thought of existentialism, attempted to answer essential questions concerning human existence. The similarities that suggest intertextual links between their works are discernible in their anxiety about the human being whom they treat as “thrown into the world”. Their works also reflect the authenticity of human existence and human communication, which strives to preserve humanity in the time of material and spiritual destruction.